

POSTANOWIENIE Z DNIA 20 LIPCA 2005 R.

I KZP 20/05

Jeżeli wyrok nie został zaskarżony na niekorzyść oskarżonego w części dotyczącej winy, to sąd odwoławczy, wobec zakazu *reformationis in peius*, nie może ani dokonywać nowych ustaleń faktycznych, w tym przez zmianę opisu czynu, ani w tym celu uchylać wyroku i przekazywać sprawy do ponownego rozpoznania.

Przewodniczący: sędzia SN R. Malarski.

Sędziowie SN: J. Sobczak, E. Strużyna (sprawozdawca).

Prokurator Prokuratury Krajowej: M. Staszak.

Sąd Najwyższy w sprawie Mariusza K., po rozpoznaniu, przedstawionego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przez Sąd Okręgowy w B., postanowieniem z dnia 7 kwietnia 2005 r., zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

„Czy uzupełnienie opisu czynu przypisanego oskarżonemu w części dyspozytywnej wyroku, zaskarżonego jedynie na korzyść oskarżonego, o element stanowiący znamię przestępstwa, nie narusza zakazów określonych w art. 434 § 1 k.p.k. i art. 443 k.p.k. w sytuacji, gdy element ten przez sąd pierwszej instancji został ustalony jedynie w części motywacyjnej wyroku?”

p o s t a n o w i ł odmówić podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

Zagadnienie prawne przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia sformułowane zostało przez Sąd Okręgowy w B. w następującej sytuacji procesowej.

Sąd Rejonowy w B., wyrokiem z dnia 4 października 2004 r., skazał Mariusza K. za popełnienie przestępstwa określonego w art. 286 § 1 k.k.

Sąd Okręgowy w B., rozpoznając sprawę z powodu apelacji wniesionej na korzyść oskarżonego, powziął wątpliwość, którą wyraził w sformułowanym zagadnieniu prawnym, przedstawionym Sądowi Najwyższemu, w trybie określonym w art. 441 § 1 k.p.k., do rozstrzygnięcia.

Wątpliwość Sądu Okręgowego sprowadza się do tego, czy w postępowaniu odwoławczym, toczącym się na skutek zaskarżenia orzeczenia wyłącznie na korzyść oskarżonego, po stwierdzeniu, że w części dyspozytywnej zaskarżonego wyroku zostało przypisane oskarżonemu zachowanie, które nie wyczerpuje wszystkich wymaganych przez prawo materialne znamion przestępstwa, ale ustalenia faktyczne zamieszczone w uzasadnieniu wyroku wypełniają wszystkie znamiona przestępstwa, za które oskarżony został skazany, dopuszczalne jest uzupełnienie przez sąd odwoławczy opisu czynu zakwalifikowanego przez sąd pierwszej instancji jako przestępstwo stanowiące podstawę skazania oskarżonego.

Zdaniem Sądu Okręgowego wypowiedzi Sądu Najwyższego na ten temat nie są jednoznaczne, a zatem rozstrzygnięcie tej kontrowersyjnej kwestii jest konieczne.

Prokurator Prokuratury Krajowej wniósł o odmowę podjęcia uchwały, gdyż w sformułowanym zagadnieniu prawnym nie została spełniona przesłanka występowania istotnych wątpliwości interpretacyjnych dotyczących wykładni przepisów art. 434 §1 k.p.k. i art. 443 k.p.k.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Wniosek złożony przez Prokuraturę Krajową o odmowę podjęcia uchwały jest trafny. Z treści art. 441 § 1 k.p.k. wynika, że zagadnienie prawne, które wyłoni się przy rozpoznawaniu środka odwoławczego i którego wyjaśnienie jest niezbędne dla rozstrzygnięcia sprawy, sąd odwoławczy może przekazać Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia tylko wtedy, gdy wymaga ono zasadniczej wykładni ustawy. Wystąpienie z pytaniem prawnym zasadne jest więc wówczas, gdy rozwiązanie zagadnienia o charakterze prawnym wiąże się z istotnym problemem interpretacyjnym, a więc w sytuacji, gdy norma ze względu na wadliwą lub niejasną redakcję może być rozbieżnie interpretowana, co jest niekorzystne dla funkcjonowania prawa w praktyce. W orzecznictwie Sądu Najwyższego i piśmiennictwie zgodnie przyjmuje się, że wystąpienie w trybie art. 441 § 1 k.p.k. o rozstrzygnięcie zagadnienia przez Sąd Najwyższy jest skuteczne tylko w opisanej sytuacji (por. postanowienie z dnia 16 czerwca 1993 r., I KZP 14/93, Wok. 1993, z. 11, s. 9-10; postanowienie z dnia 28 lipca 1994 r., I KZP 18/94, OSNKW 1994, z. 7-8, poz. 49; postanowienie z dnia 12 marca 1996 r., I KZP 1/96, Wok. 1996, z. 7, s. 20; uchwała z dnia 19 sierpnia 1999 r., I KZP 23/99, OSNKW 1999, z. 9-10, poz. 50; postanowienie z dnia 17 maja 2000 r., I KZP 7/00, OSNKW 2000, z. 5-6, poz. 51, postanowienie z dnia 22 stycznia 2003 r., I KZP 42/02, niepubl.; R.A. Stefański w: S. Waltor red.: Rola Sądu Najwyższego w kształtowaniu jednolitości orzecznictwa w sprawach karnych, w: Jednolitość orzecznictwa w sprawach karnych, Kraków, 1998, s. 271-282; R.A. Stefański: Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych, Kraków 2001, s. 254-300; R. Kmiecik, E. Skrętowicz: Proces karny. Część ogólna, Kraków 2002, s. 45-49).

Zagadnienie prawne przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie nie wymaga zasadniczej wykładni ustawy, gdyż interpretacja przepisów art. 434 § 1 k.p.k. i art. 443 k.p.k. nie nasuwa, w rozważanym tu zakresie, szczególnych trudności i nie powoduje rozbież-

ności w praktyce. Od chwili wejścia w życie obowiązującego Kodeksu postępowania karnego, zawierającego w przepisach art. 434 § 1 i art. 443 nowe uregulowanie instytucji tzw. bezpośredniego i pośredniego zakazu *reformationis in peius*, Sąd Najwyższy w przedmiocie interpretacji tych instytucji prezentował jednolite stanowisko. Konsekwentnie w szczególności uznawał za niedopuszczalne uzupełnianie przez sąd odwoławczy opisu czynu przypisanego oskarżonemu, przez dodawanie do tego opisu wszelkich wymaganych przez prawo karne materialne znamion przestępstwa, których opis ten, przed zaskarżeniem orzeczenia wyłącznie na korzyść oskarżonego, nie zawierał.

Sąd Najwyższy nie tylko przypominał o wymogu ujęcia w opisie czynu wszystkich elementów zachowania się sprawcy należących do zespołu ustawowych znamion danego typu przestępstwa (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2000 r., IV KKN 726/98, LEX nr 51393), ale dobitnie wypowiadał się w kwestii charakteru uchybienia, jakim jest pominięcie w opisie czynu któregośkolwiek ze znamion. W wyroku z dnia 9 lipca 2002 r., III KKN 499/99 (niepubl.), Sąd Najwyższy stwierdził m.in., że rażącym naruszeniem prawa, nie mającym jedynie charakteru formalnego, jest sytuacja, w której element czynu stanowiący znamię przestępstwa ustalony zostaje tylko w części motywacyjnej wyroku, natomiast pozostaje poza opisem czynu przypisanego sprawcy w części dyspozytywnej. W innych orzeczeniach Sąd Najwyższy (por. np. wyrok z dnia 2 kwietnia 1996 r., V KKN 4/96, OSN Prok. i Pr. 1996, z. 10, poz. 14; wyrok z dnia 4 lutego 2000 r., V KKN 137/99, OSNKW 2000, z. 3-4, poz. 31; wyrok z dnia 9 listopada 2000 r., II KKN 363/00, LEX nr 50909; wyrok z dnia 6 maja 2002 r., V KKN 352/00, LEX nr 54387) wyjaśniał, że zakaz orzekania na niekorzyść oskarżonego oznacza, iż w wypadku braku środka odwoławczego wniesionego na niekorzyść oskarżonego sytuacja jego w postępowaniu odwoławczym nie może ulec pogorszeniu w żadnym zakresie, w tym również w sferze

ustaleń faktycznych, powodujących, lub tylko mogących powodować, negatywne skutki w sytuacji prawnej oskarżonego. Stąd niedopuszczalność – w wypadku braku środka odwoławczego wniesionego na niekorzyść oskarżonego w tym zakresie – dokonywania przez sąd odwoławczy „dookreślenia” znamion przestępstwa przypisanego oskarżonemu nie tylko w części dyspozytywnej ale i motywacyjnej (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2001 r., IV KKN 359/97, LEX nr 51589), gdyż naruszałoby to tzw. bezpośredni zakaz *reformationis in peius* przewidziany w art. 434 § 1 k.p.k., ani uchylania wyroku i przekazywania sprawy sądowi pierwszej instancji tym w celu, co naruszałoby tzw. pośredni zakaz *reformationis in peius* (art. 443 k.p.k.).

Analiza uzasadnienia postanowienia Sądu Okręgowego, wydanego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k., nie pozostawia wątpliwości co do tego, że Sąd ten prawidłowo interpretuje instytucje zakazu *reformationis in peius* przewidziane w art. 434 § 1 k.p.k. i w art. 443 k.p.k. Z uzasadnienia tego wynika ponadto, że Sąd Okręgowy w pełni akceptuje rozwiązania zawarte w obu wymienionych przepisach i podziela pogląd utrwalony w judykaturze i piśmiennictwie (ilustrowany zresztą przytoczonymi w uzasadnieniu postanowienia licznymi orzeczeniami Sądu Najwyższego), że zakazem *reformationis in peius* określonym w art. 434 § 1 k.p.k. oraz w art. 443 k.p.k. objęta jest także zmiana ustaleń faktycznych prowadząca do pogorszenia sytuacji procesowej oskarżonego.

Stanowisko Sądu Okręgowego uległo jednak zachwianiu na skutek błędnego odczytania motywów rozstrzygnięcia zawartego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2002 r., II KKN 270/00, LEX nr 55527. Nieuprawniony jest bowiem wniosek, że w wyroku tym Sąd Najwyższy dopuścił, jak napisał Sąd Okręgowy, „możliwość zmiany ustaleń faktycznych polegającej na uzupełnieniu opisu czynu zarzuczonego oskarżonemu o brakujące znamię pomimo obowiązującego zakazu orzekania na niekorzyść oskarżo-

nego”. Gdyby bowiem, zdaniem Sądu Okręgowego, Sąd Najwyższy także w tym wyroku opowiedział się za kontynuacją dotychczasowej, jednolitej linii orzecznictwa w przedmiocie wykładni instytucji *reformationis in peius*, to „nie uchylałby do ponownego rozpoznania zaskarżonych jedynie na korzyść oskarżonego wyroków (...), lecz na podstawie art. 357 § 2 k.p.k. uniewinniłby oskarżonego”.

Tymczasem analiza uzasadnienia cytowanego wyroku wcale nie prowadzi do wniosku, że Sąd Najwyższy opowiedział się za odmienną od wyrażanej we wszystkich innych orzeczeniach interpretacją zakazu *reformationis in peius*. Niestuszne jest bowiem przekonanie Sądu Okręgowego, że gdyby nie zmiana stanowiska przez Sąd Najwyższy w omawianej kwestii w tej konkretnej sprawie, to istniały przesłanki do uniewinnienia oskarżonego na podstawie art. 537 § 2 *in fine* k.p.k.

Należy podkreślić, że wydanie wyroku uniewinniającego w postępowaniu kasacyjnym dopuszczalne jest jedynie w sytuacji, gdy ustalenia poczynione przez orzekające w sprawie sądy wskazują na to, iż skazanie jest oczywiście niesłuszne. Sąd Najwyższy nie jest bowiem uprawniony do dokonywania w postępowaniu kasacyjnym nowych, własnych ustaleń faktycznych. W omawianej sprawie dokonanie takich ustaleń było, w świetle zarzutów zawartych w kasacji wniesionej na korzyść oskarżonego, istotne z punktu widzenia oceny prawnej czynu zarzucanego oskarżonemu. Uzasadnienie wyroku zawiera więc przede wszystkim wskazanie w jakim zakresie należy, w ponownym postępowaniu merytorycznym, dokonać określonych ustaleń niemających wpływu na pogorszenie sytuacji oskarżonego, ale przeciwnie – zgodnych z kierunkiem zaskarżenia i mających na celu zweryfikowanie zarzutu podniesionego w jego interesie procesowym. Natomiast zwrócenie uwagi orzekającym w sprawie sądom na uchybienie (odnotowane zresztą w kasacji) polegające na zaniechaniu obowiązku dokładnego określenia przypisanego oskarżonemu przestępstwa, przez uję-

cie w opisie czynu wszystkich ustawowych znamion tego przestępstwa, dokonane zostało „na marginesie” i nie miało w tej konkretnej sprawie charakteru wskazania „co do dalszego postępowania” (w ujęciu art. 537 § 2 i art. 518 w zw. z art. 442 § 3 k.p.k.).

Należy stwierdzić, że Sąd Najwyższy w żadnym z dotychczasowych orzeczeń nie zmienił poglądu, który skład orzekający w niniejszej sprawie w pełni podziela, iż w wypadku, gdy wyrok nie został zaskarżony na niekorzyść oskarżonego w części dotyczącej winy, to sąd odwoławczy, na skutek związania zakazem *reformationis in peius*, nie może ani dokonywać nowych ustaleń faktycznych (w tym także poprzez „dookreślenie” opisu czynu), ani uchylać wyroku i w tym celu przekazywać sprawy do ponownego rozpoznania. Stanowisko uznające za niedopuszczalne uzupełnianie opisu czynu zarzucanego oskarżonemu przez ujęcie w nim wszelkich wymaganych przez prawo karne materialne znamion przestępstwa, których opis ten przed zaskarżeniem orzeczenia na korzyść oskarżonego nie zawierał, Sąd Najwyższy wyraził także w innych orzeczeniach, m.in. wydanych później niż wyrok, który wywołał wątpliwości Sądu Okręgowego (por. np. postanowienie z dnia 26 maja 2004 r., V KK 4/04, OSNKW 2004, z. 6, poz. 66; wyrok z dnia 12 maja 2004 r., III KK 166/03, LEX nr 110535). Jest to także pogląd jednolicie prezentowany w piśmiennictwie (por. T. Grzegorzczak: Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Kraków 2003, s. 1112; W. Kociubiński: Możliwości reformacyjnego orzeczenia sądu odwoławczego – wybrane zagadnienia, PS 2001, nr 7-8, s. 87; K. Marszał: Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2002 r., I KZP 16/02, OSP 2003, nr 2, poz. 24; S. Steinborn: Orzekanie przez sąd odwoławczy niezależnie od kierunku środka odwoławczego, Gd.St.Prawn. 2003, nr 11, s. 323).

Mając powyższe okoliczności na uwadze Sąd Najwyższy postanowił jak na wstępie.